

Борис ШАЛАГІНОВ,

професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ПРО АРОМАТ ВЛАДИ І АРОМАТ РАБСТВА. РОЗДУМИ ДО ЮВІЛЕЮ РОМАНУ ПАТРИКА ЗЮСКІНДА

*Адже поет безсилый, у біді він – не помічник;
слухають поета тільки тоді, коли світ він
усплавляє, а не тоді, коли показує його таким,
який він насправді. Славу приносить лише
брехня, а не пізнання істини! ¹
Герман Брох. «Смерть Вергілія»*

1.

30 років тому у видавництві «Диоген» вийшов роман німецького письменника Патрика Зюскінда про одного таємничого винахідника ароматів, ім'я якого – Жан-Батіст Гренуй (Grenouille) – «тепер забуте»², хоча автор і встановив з усією ретельністю точні дати його життя: 17 липня 1738 р. по 25 червня 1767 р. Європейська література багата на біографічні містифікації, і німецька зокрема; згадаймо хоча б «автобіографію» німецького простолюдина Й.-Г. Заксе, яку Й. В. Гете надрукував під назвою «Німецький Жіль Блаз»! Після упізнання найдостовірніших обставин, представлених у найреалістичніших деталях, читачеві не залишається нічого іншого, як повірити в існування самого героя. – байдуже, існував він насправді, як у Гете, чи тільки міг існувати, як у Зюскінда. Адже життя

останнього, як пояснив письменник, було пов'язане саме з тією «сферою, яка в історії не залишає жодних слідів: нетривким царством запахів».

«Німецький Жіль Блаз» – не тільки біографія, а й модель специфічного героя і специфічного типу оповіді, що разом утворюють «крутійський роман», який сягає своїм корінням репертуару середньовічних гістріонів, сформувався в добу Бароко і благополучно дожив до середини ХХ ст. («Приватні свідчення авантюриста Фелікса Круля» Т. Манна). Відповідно до законів цього жанру, в книзі П. Зюскінда перед нами представлено образ знедоленого, котрого суспільство від самого народження позбавило майна, прав, уваги і навіть зовнішньої гожості і який, щоб вижити, мусить здобувати все це для

¹ Переклад Олексій Логвиненка.

² Роман П. Зюскінда «Парфуми» штуємо за перекладом Ірини Фрідріх (ВСЕСВІТ, 1993, №11–12).

себе сам, спираючись виключно на внутрішні сили свого тіла і свого духу. А сили ці насправді неабиякі!

Вгадуються дві постаті, над якими наполегливо розмірковує автор протягом усього твору: це Іммануїл Кант та Фрідріх Ніцше. Людина може бути випадково закинута у цей світ, бути в ньому небажаним гостем; але якщо це вже трапилося, то все одно природа наділила її найчутливішим і найнадійнішим психічним механізмом для життєвого існування (Кант) і необхідною волею для життєвої боротьби (Ніцше).

XVIII століття, обране автором як історичне тло, відмовилося від тупикової дискусії попередньої доби Бароко про те, що заважає людині бути втіленою подобою божества на землі, і зосередилося на питанні, що дозволяє їй бути на повну міру людиною, тобто господарем своїх життєвих планів. Так виникла концепція просвітницького розуму. Нерідко сумнівним результатом Просвітництва вважають обґрунтування якогось плаского, абстрактного «розуму», що начебто ігнорує різноманітність внутрішнього світу людини. Це не так. Просвітництво, ретельно вивчаючи властивості й можливості людського розуму, пройшло цей шлях до логічного кінця, аж до «Феноменології духу» і «Філософії релігії» І. Ф. Гегеля. Воно не лише включило у свій концепт розуму багато чого з містичних учень попереднього часу, а й узяло із власної, буржуазної, доби ту обставину, що «розум» може бути не лише піднесеним, «божественним», але й низьким, егоїстичним, лицемірним, злочинним, утилітарним. Ще Кант змушений був різко розмежувати розсудок – *Verstand*, по суті буржуазний здоровий глузд, за яким він залишив усю різноманітність розуму «для виживання і пристосування», і *Vernunft* – розум піднесений, що йде від Бога і до Бога сягає. У тому розсудку, що вірно служив Робінзону Крузо, допомагаючи йому вижити на ненаселеному острові та навіть відчувати себе щасливим, автор уже іншої історії – про Гуллівера, уздрів незрозумілі парадокси, що роблять смішним чи навіть отруюють існування того, хто «дією подібний до ангела, тямомо до божества»³ (Шекспір). Розум, який уже чимало обріс забобонами і готовими формулами (інакше як користуватися ним у буржуазному середовищі?) був усебічно досліджений Вольтером. Нарешті, приклад спритного і прагматичного буржуазного пристосування, що віртуозно навчився використовувати «розум» саме в усіх його іпостасях утилітарності, втілює Дені Дідро в образі небожа Рамо. Цей соціальний ізгой, очевидно, і дав Фрідріху Ніцше нагоду створити нове поняття: *ressentiment* – загострене почуття неприязні, породжене заздрістю до того соціального прошарку, в який жадають всіма силами душі потрапити, але який усіма ж фібрами душі ненавидять! У цьому оновленому типі Жіль Блаза, власне, уже на його рідному французькому ґрунті, ми і знаходимо нову грань «розуму», відкриту просвітниками: виявляється, щоб утвердитися в житті, особа повинна мати неабиякий хист і здатність до багатоманітних внутрішніх трансформацій і маскуванню; але це можливе лише в оточенні тих, хто геть-начисто позбувся здатності розумно аналізувати оточення. Розум утверджує себе лише за умови відсутності «розуму» в оточення!

На нашу думку, Жан-Батіст Гренуй значною мірою і є продовженням цієї галереї давніх типів, що виявилися такими живучими у переддень постмодерної доби, коли був написаний роман.

Звичайно, мімікрія Рамо не йде в жодне порівняння з даром пристосуванства у Гренуя. Рамо, порівняно з ним, майже «постмодерново» грається своїми талантами; йому подобається поставати щоразу в новій масці-личині, і він робить це з особливим артистизмом, не забуваючи при цьому своєї головної мети – закріпитися в житті. Правда, щоб читач не заблукав у цій грі й випадково не захопився нею (адже виявилось, що й

³ Переклад Леоніда Гребінки.

пройдисвіт може мати свою скромну чарівність), тут з'являється надійний поводитир – сам автор зі своїми тверезими судженнями й оцінками; а це вже не по-постмодерному! Гренуй же, хоч і навчився «приміряти» на себе різні запахи, а отже й різні «іміджі», зовсім не гравець, артистизму в нього немає, він не вмє ефектно, як Рамо, «запорошувати очі»; проте й цілі його набагато серйозніші. Він намагається не просто утвердитися в житті; з часом він переконується, що абсолютно надійно це можна зробити лише за однієї умови – підкоривши собі за допомогою свого винахідливого розуму людську масу, не здатну тверезо мислити. Аромат, світ пахоців, доступний тільки його геніальному нюху, ставить його у виняткові умови порівняно з людською юрбою. Саме зняряддя влади передбачає, що юрба про це зняряддя нічого не знає («піддослідному кролику немає потреби знати закони біології» – Б. Брехт)! У цьому якраз і полягає головна умова влади: впливати на ту сферу психіки, на яку розум не може претендувати і де його ніколи не може бути.

Патрік Зюскінд робить парадоксальне відкриття: для того, щоб існував цей *новий* різновид розуму, конче необхідна також наявність людей... позбавлених розуму! І байду-же, що людину, яка має такий «розум», він уміщує у XVIII століття, поруч із хронологічно близьким йому небожем Рамо; такий тип притаманний усе-таки XX століттю! А молоде ще XXI століття вже встигло придумати і зовсім нове поняття: *технологія* – спосіб впливу на людські бажання і вчинки, без того, щоб самий реципієнт міг цей спосіб помітити і осмислити, а отже й свідомо протидіяти йому. Весь твір Зюскінда – це одна докладна історія того, як була винайдена Гренуєм технологія впливу на не підвладну для розуму психіку, від самого зародження до кінцевого результату⁴. І зовсім не має значення, що все вийшло трохи не так, як планував невдачливий диктатор. Адже технологію було знайдено! Вона працювала! Нею можна було користуватися!

2.

П. Зюскінд підхоплює на новому історичному рівні давню полеміку про афекти – ті сильні емоційно-психічні переживання, які витісняють будь-яке раціональне начало, рефлексію, здоровий глузд. Викликати афект і вміло спрямувати його – означає наполовину підкорити собі людину. Мефістофель знав, що, вплинувши на почуття і смаки Фауста, міг би, не зачіпаючи свідомості, впливати на його *волю*.

Зосередженість на темі афекту яскраво характеризує Зюскінда саме як *німецького* письменника. Німецька література і філософія (Лютер, Вінкельман, Лессінг, Гете, Клейст та ін.) завжди розглядали афекти під кутом зору їхньої небезпеки для людини. Тож людині слід було навчитися угамовувати власні афекти через розум. Таке упокорення Гете, Шиллер та інші називали ушляхетненням, «гуманізацією» афекту. Та класики не прагнули знищити афекти зовсім, вони намагалися через «ушляхетнення» спрямувати їхню рушійну енергію на конструктивну діяльність.

Проте уже на схилку раннього романтизму Генріх фон Клейст у своїх драмах показав, що гуманізація афекту – не така вже й легка справа. Сама природа, сама нестійка душа людини чинить опір таким спробам. Учення Ніцше було, мабуть, останньою патетичною проповіддю, що закликала дух завзято боротися із звабними афектами, у пануванні яких над людиною він прозирав небезпеку духовного рабства. Втім, філософ не приховував зневіри, а чи схоче буржуазний обиватель взагалі боротися за незалежність свого духу проти несвідомих і темних, але таких солодких і спокусливих чуттєвих принад!

⁴ Див.: цікаве дослідження: Риндсбахер, Ханс Д. От запаха к слову: Моделирование значений в романе Патрика Зюскінда «Парфюмер» // Иностранная литература. – 2001. – № 7.

Зігмунд Фройд і Карл Густав Юнг стверджували, що «підсвідоме» має винятково сильну владу над людиною, тож людина є безвільним рабом усього темного і несвідомого в своїй душі. Ця каламутна стихія нібито нездоланна, бо її коріння сягає того первісного начала, перемогти яке цивілізація не має сил.

Проте тема «приборканого» і адресно спрямованого афекту має також соціальне, політичне значення. Попирена думка, що постмодерн ставить під сумнів можливість раціонального і цільного пояснення світу. Замість однієї картини світу для постмодерну існує багатоманітність «версій і варіантів» реальності. І одна з причин цього – складність чуттєвої сторони людської природи, що не підлягає раціональному розумінню. Тому найадекватніше можна досягнути реальність не за допомогою точних методів, не раціонально, а лише інтуїтивно, асоціативно, метафорично, містично, через емоційне навіювання. Книжка ж Зюскінда, навпаки, утверджує читача в думці, що в останні десятиліття ще більше раціоналізувалося пізнання світу, і що людина навчилася системно уявляти дуже складні, навіть хаотичні явища в матерії, в суспільстві, в психіці та в комунікації. Та головне – навчилася використовувати ці відкриття не лише на благо суспільства, а й для тотального контролю над ним.

Гренуй – продукт другої половини XX ст., і його відмінність від справжніх дітей XVIII ст. (таких, як Казанова, Каліостро, Сен-Жермен...) не тільки в тому, що він вільний від власних афектів, але й навчився раціонально і системно проникати в таємниці чуттєвості, зокрема несвідомої влади ароматів над людською душею. І консул міста Грас Антуан Ріші правильно здогадався, що невідомий убивця – це «не дух руйнування, а дух ретельної системності» і що всі його дії свідчили «про майже математично (*beinahe ökonomisch*) спланований намір». Справді, Гренуй з часом навчився вже не просто на основі інтуїції добирати свої аромати, а розробляти їх суворо раціонально, як архітектор вибудовує свої споруди: «будинки, стіни, сходи, вежі, погребі, кімнати, таємні комірчини, (словом, усю) внутрішню фортецю найчудовіших ароматичних композицій».

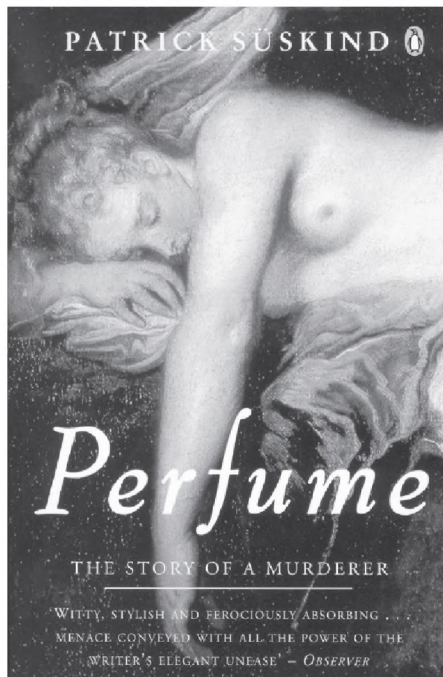
Ми вважаємо, що Зюскінд у момент системної кризи західного суспільства точно вгадав головні зміни технологій впливу на масу. Віднині такий вплив залежить не від застосування грубої фізичної сили, політичного примусу чи політичного нагляду, а від нібито добровільного вибору самої людини на користь того, що дає їй безпосереднє чуттєве задоволення. Завдання політика – вміло нав'язати цей вибір, приспавши розум, та сформувати механізм задоволення, відключивши контроль з боку здорового глузду. Висловлюючись метафорично, створити такий «аромат», за яким людина слухняно піде у добровільне рабство.

3.

Тепер звернімося до Ніцше. Цілеспрямованість, з якою герой Зюскінда домагається своєї мети, його аскетизм, зневага до зовнішнього комфорту і вигід, уміння переносити страждання, вольові якості викликають певну повагу. І в цьому почутті, наявність якого читач не може заперечити в собі, слід розібратися. Мимоволі ми тут схилиємося перед особистістю; хоча що може бути парадоксальнішим за поєднання мізерності героя, яку автор постійно підкреслює то порівнянням його з клішею, то описом його незграбною зовнішності і жахаючої недорікуватості (протягом всього роману мінімум діалогів і майже жодного монолога героя!); отже, мізерності і – все ж таки! – значної внутрішньої сили особистості! А це вже суттєво виводить героя за рамки літературної типології крутія і авантюриста.

XIX ст. поставило питання руба про «належне буття» і позастанову гідність людини. Але вже в другій половині століття Ніцше з жалем і сарказмом констатував, що су-

часному буржуазному обивателю не вистачає «волі до життя», волі до самоствердження, яку він назвав «Wille zur Macht». Звідси зневага філософа до представників так званої вищої культури з їхніми метафізичними сурогатами «мислення» й естетичними ерзацами «волі». Його симпатія цілком і повністю належить лінкту органічного існування, а відтак нехай і злочинним, але внутрішньо цільним особистостям, таким, зокрема, як наділений «днявольською геніальністю» (В. Дільтей) Чезаре Борджа. Ці люди були готові до життєвої боротьби і самі передавали життю імпульси для його розвитку й існування. І так само, як світ страждає від насильства, він потерпає від розм'якшення духу і немічності волі! Такий був парадоксальний вирок Ніцше своєму віку буржуазної посередності.

Реальний Борджа, за свідченням сучасників, зовсім не задоволення шукав у своїх численних убивствах; це був холодний і послідовний політичний прагматик. Гренуй так само прагматично відданий своїй ідеї, тому автор підкреслює його холодну діловитість, а зовсім

не збочений садизм у його 26 вбивствах. Як у добу Відродження, згідно з розумінням Ф. Ніцше і його вчителя Я. Буркгардта, так і в романі Зюскінда – перед нами індивідуаліст, який звалив на плечі непосильний труд підкорення своїй волі не мало не багато – всієї людської маси (а його метод за своєю природою і не припускав частковості чи винятків!). Воістину, завдання для «надлюдини»! Тож мимовільне співчуття читача цьому герою отримує своє пояснення.

Але існує й суттєва відмінність. Реальний Борджа кидав виклик, зазвичай, цілком достойним і рівносильним противникам, тому ми сприймаємо його постать одночасно і як злочинну, і героїчну і навіть трагічну. Те саме ми можемо сказати про ще одного улюбленого героя Ніцше – англійського короля Річарда III, потворний горб якого у зображенні Шекспіра посилює його трагічний і героїчний імідж. А ось зовні потворному і незугарному Греную протистоїть м'якотіле і метушливе суспільство, для якого Ніцше знайшов французьке слівце *décadence*, а Макс Нордау – «звиродніння» і яке ще раніше багаторазово таврували Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер, Ф. Шлегель, Р. Вагнер, а після Ніцше – О. Шпенглер, О. Вейнінгер, Т. Манн... Для такого суспільства «розпаду, руйнації, духовного, політичного та релігійного болота», як характеризує його роман, згодиться індивідуаліст не такий демонічний, як Борджа, тобто злочинний, але ніяк не героїчний і навряд чи трагічний. Деградоване суспільство, в якому він діє, віднімає в Гренуя ореол трагічного героя.

Заслуговує на окрему увагу епізод перебування героя в кальдері вулкана Плон-дю-Канталь. За ці сім років Гренуй пережив внутрішній злам і зробив відкриття: пахощі з мети мусять перетворитися на засіб, за допомогою якого він не просто відвоює собі місце серед людей, а підкорить їх собі! А мета – це він сам, який мусить утвердити себе навіть не серед людей, а за допомогою їх самих – *над людьми!*

А щодо людей, то...: «Яке мені діло до базару, до наговпу, до галасу юрби?..» – Адже ми всі рівні перед Богом! – «Але ж Бог помер, тож хочете бути рівними перед юрбою?» – Ні! Юрба – це коли, крім неї, є ще не юрба, «вищі люди»; тож нехай вони підуть геть, і юрба перестане бути юрбою! – «Нехай йдуть, але й ці вищі люди всі разом... вони пахнуть негарно»³. І, вийшовши назовні, Заратустра вдихав чисте повітря, в якому вже не було ніяких людських запахів.

Це місце у Ніцше, на нашу думку, могло стати вихідною точкою для всього задуму роману Зюскінда. Гренуй створює у своїй уяві «незрівнянну імперію», яка «духмяніла», бо в ній не було людей. Оскільки «Бог помер», то «запах» Бога йому теж не до вподоби. Запах ще гірший – «жахливий у своїй туманній, розпливчатій, нудотній накопиченості», був від віруючих у соборі. Отже, перед Гренуєм залишається проблема, як стати над людиною, – проблема, що її Заратустра виразив словами: «Як подолати людину?»

Наведений нами вище епізод із «Заратустри» був по-різному прочитаний різними мислителями, зокрема Томасом Манном у повісті «Обранець», на яку сам Зюскінд указує окремими текстуальними збігами. Отже, майбутній понтифік Грегоріус проводить у самотності кілька років на вершині гори, живлячись вологою, що точиться по скелі, і приходять до внутрішнього очищення. Залишивши в минулому свої найтяжчі гріхи, він долучається віднині до найвищої земної мудрості. Він не відкинув, не зневажив людське, але «подолав» його тим, що пізнав нетлінну, приховану природу всього сущого, навчився розпізнавати за зовнішніми проявами світу його нескінченну сутність, благо якої в тому, що вона дарує життя та його вічне продовження. Т. Манн тут послідовно виступає проти зведення людського на ідеальне, метафізично-абстрактне або схоластично-формальне. Нагадаємо і слова Заратустри: «Все непроминуше – то тільки символ» (тобто симулякр, як би ми зараз висловилися). Т. Манн, як і великий автор «Фауста», зображує життя як містерію існування, що веде людину крізь різноманітні важкі випробовування, і приводить, відповідно до вчення Канта, до пізнання головного призначення – розбудови культури.

У Манна Грегоріус прощається з усім тлінним і підноситься до вічного і духовного; у Зюскінда Гренуй прощається з усім людським – з людською теплою, бо людей він давно вже «всім своїм еством зневажає за їхню смердючу дурість». Чи не випадково спливає в пам'яті ще один маннівський відлюдник – композитор Адріан Леверкюн, що зневажливо і плузиво назвав усе людське «парним теплом стійла» (Kuhwärme) і також сховався від нього в холодний раціоналізм серіальної музики, яку вдалині від світу вимучував своїм розсудком?

Однак усіх трьох «надлюдей» – Заратустру, Грегоріуса і Леверкюна – зближує одне спільне: безкорисливість прагнень. Усі троє подолали підйом у чисті вищі сфери «метафізики» моралі, віри та мистецтва і тим самим зміцнили свої внутрішні сили; Гренуй же як «надлюдина» – це прагматик і утилітарист, тому його «подолання людини» – це просто зухвале і зарозуміле самовозвеличення над людським.

Зюскінд відобразив нове для пізнього модерну явище: особиста обдарованість, творча винятковість, геніальність слідує зовсім не по тому вектору, який визначала колись класична філософія, а саме – вектору безмежного індивідуального розвитку, який одночасно збагачує і всю культуру. Нині ж людина всіма силами намагається свою обдарованість насамперед конвертувати у прибуток, зиск, дзвінку монету. І найвища мета прагнень – це конвертація у владу. Індивідуальний дар природи відчужується від самої людини, яка використовує його з метою найвигоднішої капіталізації. І найнадійніша

³ Курсив Ф. Ніцше.

сфера, де зникає будь-яка конкуренція, як і всі небезпеки для особистого добробуту, це – влада. У буржуазному суспільстві людина від найнижчого до найвищого соціального щабля проймається переконанням, що тільки там, і ніде інше, вона може почуватися в абсолютній безпеці. Конвертація індивідуального природного дару в прибуток поширюється на ті сфери, які мають найуспішніший ринковий зиск. На перших місцях стоїть усе, що пов'язане з принципом задоволення (З. Фрейд). Але, зрозуміло, не духовної насолоди, а чуттєвих втіх, таких,

як демонстрація оголеного жіночого тіла, еротична самопрезентація тощо. Щоправда, тут необхідна публіка, людська «маса» з вельми специфічними запитами. Та вона вже створена! Її вже докладно описав той же Ніцше, і відтоді вона стала ще піддатливішою, аморальнішою і жадібнішою до чуттєвих насолод. У Зюскінда цей натовп готовий свого кумира «полюбити до божевілля, до самозабуття (...) тремтіти від захвату, кричати, плакати від блаженства, сам не знаючи, чому...». І, доламо, захоплюватися ним як успішним «бізнесменом», наслідувати його діловитість, фарт, хитрість, завзятість, підлість, аморальність, бо все це веде до цілі, яку нині переважна кількість людей («маса») вважає найвищою – до комерційного успіху!

Так образ Іренуя сигналізував, що наприкінці ХХ ст. в Європі оформилася нова концепція «надлюдини»: замість «гармонійно розвинутої особистості» (Ніцше) – «фрагментарність» (Шиллер) та «одновимірність» (Маркузе); замість чутливості і чуйності до всіх проявів світу і людської природи – вузький вектор інтересів і гранична спеціалізація здібностей. І все воно наділене зверхсилою, зверхнапруженням, зверхволею, зверхнастирливістю, зверхаморальністю, через що стає надзвичайно страшним і небезпечним для культури!

4.

Що ж означає фінал усього твору П. Зюскінда? Тривіальний «хепі-енд», коли справедливість торжествує і зло покаране?

Патрік Зюскінд у своєму романі виступає як спадкоємець гуманістичної німецької традиції. Як гуманіста його цікавить конструктивна сила людської свідомості; але як модерніста – цікавить з її іншого, темного, боку. Не стримувана розумом воля може зруйнувати морально і психічно свого власного господаря. Думка, не стримувана моральною відповідальністю, може завдати шкоди людству. Раціоналізм, підпорядкований злочинним намірам, може бути використаний проти культури. На цю тему ми знаходимо попередження у письменників-фантастів та «антиутопістів» ХХ ст. Зюскінд у своєму творі продовжує лінію «літератури перестороги». Особистості Іренуя притаманна «фрагментарність» (Шиллер), доведена до психопатичності. Його власне тіло зображається як надмірно перевантажений орган за рахунок однобічно розвинутої нюхової чутливості на шкоду всім іншим проявам життя. Така психіка, одержавши у своє розпорядження державну владу, просто не змогла б ні утримати її, ні просто витримати. За концепцією письменника, головним прорахунком майбутнього диктатора стало те, що, будучи агресивним психопатом, він намагався підкорити своїй однобічності всю реальність навколо себе, а значить – перетворити на психопатів усе суспільство. Очевидно, можна до певного часу керувати психопатичним суспільством, уміло вплива-

ючи на його афекти; проте розвиватися таке суспільство не може.

Порівняно з реальними диктаторами ХХ століття, яким сучасні дослідники уже не відмовляють у непересічності не лише розумовій, а й суто людській, Гренуй втілює голий, чистий потяг до влади без будь-яких внутрішніх прав на неї. Йому бракує масштабності, внутрішньої величі, кругозору, притаманних класичному державцю. У нього немає, власне кажучи, самої ідеології. Автор пише, що він просто не сприймав поняття, позбавлені запаху: «Бог, право, совість, відповідальність, вдячність» тощо, тобто ідеальні, сенсоутворювальні поняття. Він «не мав честі, не вірив ні в святих, ні навіть у святу душу своєї матері». Перед нами диктатор без психологічних задатків і моральних прав для цього, диктатор із «почуття соціальної помсти», чисте втілення «ressentiment» (Нішше).

Трагедії суспільства минулого ХХ століття полягали в тому, що вершини влади захоплювали злочинці все-таки масштабного гатунку; Зюскінд напередодні ХХІ століття звертає увагу на те, що вища особа, правитель може внутрішньо не відповідати своїй високій місії; він може одержати владу не як винагороду чи заслугу, а в результаті чистої технології, сказати б – технічного досліду над людською масою. І претендувати на вищу владу віднині може кожний охочий, і здобувати – кожний, кому це вдасться.

Проте Зюскінд показує, що трагедія суспільства уже наших днів полягає також у тому, що саме суспільство може й не здогадуватися про трагізм власного соціального і політичного становища. Воно простує на своє самогубство радісно усміхнене, охоплене оргіастичним відчуттям власної волі. Суть нової політтехнології, яку тут проникливо угадав Зюскінд, власне, й полягає у підтриманні в «людині маси» відчуття оргазму як найвищої життєвої цінності. Оргазм утверджує себе всупереч раціональному началу психіки. «Аромат проникає найглибше, прямо в серце», пише автор; «Хто володіє запахами, той володіє серцями людей».

Історія підтвердила, що вплив на ірраціональну, позаінтелектуальну сферу людського життя складає основу новітньої «ідеології» на рубежі ХХ–ХХІ ст. Людина у владі афектів стає рабом, але – рабом «за власним вибором».

І, нарешті, останнє. Класична філософія переймалася питанням, як ушляхетнити людську природу, зробити людину сприйнятливою до високих ідей, навчити її формулювати вищі життєві цілі задля виживання культури; в цьому, власне, й полягало завдання державця та держави в цілому. Постмодерн зафіксував повну зміну цінностей і цілепокладання. Найвищою цінністю зараз проголошена влада-сама-по-собі, влада-як-різновид-бізнесу; влада-як-найнадійніший-притулок-у-житті. А засобом її досягнення стала юрба, що перебуває під впливом «інстинкту заводовлення». Так, це уже не те грубе, середньовічне, brutальне варварство; воно вже не має того гидкого запаху, від якого тягне на блювогу, воно здобуло вже цілком вишуканий «аромат»; це вже, за словами Томаса Манна, «окультурене варварство»!

Проте інтелект, почуття, мораль, краса – це найвищі цінності цивілізації; і людина не може ось так безкарно і зухвало «капіталізувати» їх заради індивідуального зиску. Природа цього не може стерпіти, вона чинить опір заради власного самозбереження і розвитку. Жан-Батист Гренуй мусив загинути, а його життя – піти в непам'ять.